

כלה בלא ברכה

חתנים הרי זו נשואה גמורה וחוזר ומברך
אפילו אחר כמה ימים...
הרמב"ם כתב שיש חיוב בברכות אבל לא כתב
שיש איסור לבעול אם כנס לחופה בלא
ברכה. ואם כן, לכאורה לרמב"ם פירוש כלה בלא
ברכה היינו בלא חופה. וכן כתב המרדכי
בקידושין (רמז תקמ"ה), ובתשובות מיימוניות
להלכות אישות (סימן י"ח): "ועוד מסתבר דכלה
בלא ברכה דאסורה היינו בלא חופה אלא הנקט
בלא ברכה לפי שעושין ברכה בשעת נישואין".
וכן כתב בתרומת הדשן (חלק ב' סימן ק"מ),
שהכל תלוי בחופה ולא בברכות משום שברכות
אינן מעכבות. ובשו"ת רדב"ז (חלק א' סימן
שע"ב) למד ברמב"ם שמותר לבא עליה לאחר
החופה אף על פי שעדיין לא בירך, וכן כתב הבית
שמואל (אה"ע סימן נ"ה ס"ק א') בדעת הרמב"ם
וכ"כ בתשובות מיימוניות הנ"ל.

אלא שלפי זה צריך עיון מגמרא כתובות (דף ז
ע"ב) שביהודה היו מברכין ברכת חתנים
בבית האירוסין מפני שמתייחד עמה, ומשמע
שהברכה היא המתירה ולא החופה. לפי נוסח
התשובה בתשובות מיימוניות (שם) נראה
שהרגיש בשאלה זו וכתב:

...ובפ"ק דכתובות (ז ב) דא"ר יהודה אף בבית
אירוסין מברכין אותה לפי שמייחדים אותה
קודם כניסתה לחופה, היינו בכניסתה לחופה
וביהודה שנו כדקאמרינן התם, ועיקר הדבר
בחופה דכל ביאת אירוסין כביאת זנות היא כל
זמן שלא נכנסה לחופה.

משמע שביהודה כנסו לחופה בבית האירוסין.
ובשיטה מקובצת שם כתב בשם הגאונים:

א

מנוסח ברכת האירוסין "ואסר לנו את הארוסת
והתיר לנו את הנשואות" משמע שארוסה
אסורה על כל פנים מדרבנן, ויש לברר האם איסור
זה הוא האיסור שכתוב בריש מסכת כלה "כלה
בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה". לכאורה מדובר
בשני איסורים שונים, בברכת האירוסין מדובר
על איסור ארוסה וההיתר הוא על ידי חופה, ואילו
במסכת כלה מדובר על האיסור בביאה בלא
ברכה והברכה היא המתירה לבעול. לכאורה יתכן
מצב של נישואין בלא ברכת חתנים ויכולה להיות
ברכה בלא נישואין.

הרמב"ם לא הביא את האיסור לבעול בלא
ברכה, וכתב בהלכות אישות (פרק י'
הלכות א-ג):

הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן
שהיא בבית אביה... עד שיביא אותה לתוך
ביתו ויתיחד עמה ויפרישנה לו, וייחוד זה הוא
הנקרא כניסה לחופה והוא הנקרא נישואין
בכל מקום...

כיון שנכנסה הארוסה לחופה הרי זו מותרת לו
לבא עליה בכל עת שירצה והרי היא אשתו
גמורה לכל דבר, ומשתכנס לחופה נקראת
נשואה אע"פ שלא נבעלה...

וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם
הנישואין...

ובהלכה ו כתב:

המאוס את האשה וברך ברכת חתנים
ולא נתיחד עמה בביתו עדיין ארוסה היא שאין
ברכת חתנים עושה הנישואין אלא כניסה
לחופה, אירס וכנס לחופה ולא ברך ברכת

ואסר לנו את הארוסות מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה כדפרישית כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה.

משמע שיש איסור בארוסה בלא חופה ויש איסור נוסף מצד הברכה. ובפשטות משמע מרש"י (ד"ה שמתייחד עמה) שביהודה היחוד לא היה לשם נישואין: "שמתייחד עמה, באירוסין כדי שיהא לבו גס בה", שלא כתשובות מיימוניות ושלא כבית שמואל.

אלא שיש לשאול, אם בלאו הכי ארוסה אסורה בלא חופה, מה הוסיפו חכמים באיסור כלה בלא ברכה? ויתכן לומר שחכמים באו לאסור גם נשואה בלא ברכה, שלא כפשטות הרמב"ם. ואם כן אפשר לשאול האם זהו איסור מיוחד של כלה בלא ברכה, מעבר לאיסור הכללי של ארוסה, וחייב הברכה גורם לאיסור, או שהאיסור הוא אותו איסור של ארוסה בלא נישואין, אלא שחכמים הרחיבו אותו עד כניסה לחופה "בברכה", כלומר חופה כדת וכדין.

נראה לומר בדעת רש"י שאיסור ארוסה ואיסור כלה בלא ברכה הם איסור אחד, וזהו פירוש לשונו הנ"ל: "ואף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה". אלא שלפי זה צריך עיון מה התועלת שיש בברכות ביהודה אם אנו מבינים בדעת רש"י שביהודה אין חופה. בשלמא אם יש שני איסורים, אפשר לומר שתיקנו כל מה שאפשר לתקן, ולפחות את ענין הברכה תיקנו במה שבירכו בזמן האירוסין, כפי שהבאנו לעיל בשם הגאונים (אלא שהגאונים כתבו את זה על כך שעדיין אין כתובה). אבל אם נאמר שאיסור כלה בלא ברכה הוא איסור כלה בלא חופה, מה

דכיון דברכו ברכת נשואין ככניסת חופה דמי ואף על גב דלא כתיבא כתובה כל כמה דאפשר להדורי בהיתרא מהדרין.

מדבריו עולה שביהודה מייחדים אותם כדי שהיחוד יחשב כניסה לחופה משעת אירוסין. אלא שכל זה לפי השיטות שחופה היינו יחוד. אבל בזה עדיין לא מיושב הרמב"ם דס"ל דבעינן יחוד בביתו.

בשו"ע (אה"ע סימן נ"ה סעיף א) כתב הרמ"א: "ארוס שהוא עם ארוסתו בבית אחד, מברכין ז' ברכות פן יתייחדו", ומקשה הבית שמואל שם מה מועיל שבע ברכות בלא חופה, שהרי כתב הרמב"ם שם (הלכה ו), ובשו"ע (סעיף ב) הביא את לשונו, שאם אירס ובירך ברכת חתנים ולא נתייחד, עדיין היא ארוסה. ותירץ הבית שמואל שגם לרמב"ם אם בא עליה לשם נישואין הרי זה במקום חופה, אבל בלא ברכות אסורה. ואחרי שיברך, כתב הבית שמואל "ותו לא חיישינן לרשיעי שלא יתכוון לשם נישואין כיון דאיכא היתור לפניו". ולפי זה אפשר לומר בדעת הרמב"ם שביהודה הברכות גורמות שהביאה תהיה לשם נישואין.

ב

אולם בפשטות הברייטא במסכת כלה (פרק א' הלכה א') משמע שכלה בלא ברכה היינו ברכת חתנים ולא חופה: "כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה, אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ומניין לברכת חתנים מן התורה...". וכן משמע ברש"י בכתובות (דף ז ע"ב ד"ה ואסר לנו את הארוסות):

רסיסי

כלה בלא ברכה

טל

רצא

הרווחנו ביהודה על ידי ברכה לבד והרי עדיין היא אסורה.

"מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה", ואם כן מה תועיל ברכה לאיסור יחוד.

בשיטה מקובצת יש פירוש נוסף בדעת רש"י, שהברכה אינה מתירה את הבעילה אלא רק את היחוד: "ואפשר דלפרש"י נמי אין הברכה אלא על היתר היחוד". וזה כפי שכתב בתוספות הרי"ד (כתובות דף ז ע"ב) שביהודה היו מייחדים משעת אירוסין אבל עדיין דין ארוסה יש לה ולא דין נשואה, ואינו זכאי לא במציאתה ולא במעשה ידיה ולא בהפרת נדריה, "אלא שיהא מותר להתייחד אתה".

ונראה דרש"י ס"ל דחופה וברכות הם שני מתירים. איסור כלה בלא ברכה הוא איסור כללי של ארוסה והוא הרחבה של גזירת יחוד עם פנויה. אין כאן איסור נוסף בלא ברכה אלא איסור אחד, אלא שקבעו שהאיסור מופקע על ידי שני מתירים, החופה והברכה, וכל אחד מהם מקליש את האיסור. ולכן ביהודה אעפ"י שעל ידי הברכה האיסור לא יורד, מכל מקום האיסור הוקלש.

ג

וממילא צריך לומר כמו שכתב הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא ט"ז אות ח') שיש שני איסורים מדרבנן ואינם דומים זה לזה: איסור ביאה על ארוסה שהוא כזנות מדרבנן, ואיסור יחוד. זאת, משום שאיסור כלה בלא ברכה האסורה לבעלה כנדה הוא איסור יחוד דרבנן ולא איסור זנות, והברכה ביהודה מתירה רק את היחוד ולא את הביאה.

והנה, לר"ן בפסחים (דף ד ע"א באלפס) יש שיטה אחרת, שנימק את הא דכתב הרמב"ם שיש לברך ברכת נישואין לפני הנישואין:

ולא מפני שהיא בכלל מה שאמרו כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן שהרי אלו ברכות השבח הן אלא מפני שחופה ייחוד היא ובעיא ראויה לביאה וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה.

ולפי זה הא דאיתא בכתובות (דף ט ע"ב) דביהודה אין טענת בתולים, היינו כפי שפירש רש"י שם (ד"ה מאי לאו) שביהודה לא מהימן בטענת פתח פתוח "שמא בעל בימי אירוסין ושכח או הערה בה מתוך חבתה ולא ידע ששיכר בתוליה", ואם נאמר שביהודה הברכה מתירה בעילה, מאי קמ"ל שביהודה אין טענת בתולים. אלא שמרש"י עצמו משמע שאיסור היחוד הוא משום שאסרו יחוד פנויה ולא איסור עצמאי של יחוד ארוסה מחמת חיוב ברכה, ועיין רש"י (דף ז ע"ב ד"ה ואסר לנו את הארוסות)

וצריך עיון בדבריו, שהרי אין ברמב"ם זכר לכך שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. אלא שמעצם סברת הר"ן משמע שכלה בלא ברכה הוא איסור נפרד ולא הרחבת האיסור של הארוסות עד כניסה לחופה בברכה או הרחבת איסור יחוד של פנויה. דבשלמא אם זה איסור נפרד, ניתן לומר שבלא ברכה החופה היא יחוד שאינו ראוי לביאה, אבל אם נאמר שכלה בלא ברכה היא הרחבת איסור ארוסה (עד שתיכנס לחופה בברכה), איזה טעם יש להקדמת הברכה לחופה והרי כתוצאה מן החופה והברכה היא

ראויה לביאה, אלא שהחופה לא נשלמה עד שיברך.

והנה, לפי שיטות אלו ברור שאיסור כלה בלא ברכה כולל גם נשואה. אבל בתוספות כתובות (דף ז ע"ב ד"ה רבי יהודה) כתבו: רבי יהודה אומר אף בבית האירוסין מברכין אותה מפני שמתייחד עמה, ואמרי' כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ולפי שפעמים בא עליה שלא לשם חופה עושין ברכה מתחלה כדי שתהא כלה בברכה.

ובשיטה מקובצת בכתובות פירש את דברי התוספות (דף ז ע"ב ד"ה רבי יהודה): וקשיא להו לתוס' דכיון דלר' יהודה ראוי לברך על הייחוד למה להו לברך מקודם בשעת הקידושין ימתינו מלברך עד שעת הייחוד. ובשלמא אם הברכה אינו מפני הייחוד אלא מחמת שיראין פן יבעול ניחא דראוי לברך בשעת האירוסין דהא לא קפדי מלהסתיר הכלה מחתן ויש לחוש פן יבעול, אבל אם הברכה היינו מפני הייחוד שרגילים לייחדם ואפי' שלא יבעול ראוי לברך וכדכתבינא, למה להו לברך מקודם, בשעת הייחוד היה להם לברך. ותירצו בתוס' דכיון דע"כ צריך לברך מפני הייחוד שמייחדין אחר כך הוצרכו לברך מקודם, דלפעמים בא עליה שלא לשם חופה ולכך עושין ברכה מתחילה כדי שתהא כלה בברכה.

אלא שלפי פירוש זה קשה מדוע התוספות כתבו "שפעמים בא עליה" ולא תירצו שהחשש הוא שלפעמים יתייחדו קודם כמבואר במרדכי (כתובות רמז קל"א) דכל היכא דאיכא למיחש לייחוד מברכים, והביא המרדכי בשם הראב"ן שהחשש שמא יתייחדו, וכן דעת הרמ"א (אה"ע

סימן נ"ה סעיף א שהובא לעיל): "ארוס שהוא עם ארוסתו בבית אחד, מברכין ז' ברכות פן יתייחדו". ובביאור הגר"א (שם אות ג') העיר על דברי הרמ"א שלתוספות החשש אינו משום יחוד אלא משום ביאה. ולפי זה צריך עיון למה התוספות הדגישו "שפעמים בא עליה שלא לשם חופה" ולא תירצו שפעמים בא עליה, ומאי נפ"מ אם לשם חופה או שלא לשם חופה.

הנה, יש מחלוקת בראשונים ובאחרונים אי חופה בעי עדים. האור שמח (הלכות אישות פרק י' הלכה ב) מסתפק בדבר, ודעת האבני מילואים (אה"ע סימן ל"ח ס"ק י"ז) שצריך עדים, ובלא עדים היא כביאת זנות, ואכן דעת התוספות רי"ד (קידושין דף י ע"ב) שיחוד צריך עדים. אך המרחשת (חלק ד' סימן א' סעיף ג' אות ז') מוכיח מהרמב"ם (הלכות אישות פרק ז' הלכה כג, עיי"ש במגיד משנה) לגבי מקדש על תנאי וכנס סתם, דבכנס לא בעי עדים. ויתכן לומר בדעת התוספות, שסבירא להו שחופה בעי עדים. לתוספות הוקשה, שאם יבוא עליה לאחר אירוסין לשם חופה, הרי צריך עדים ויכול לברך קודם היחוד ומדוע תקנו לברך בשעת האירוסין. לכן כתבו התוספות שהחשש הוא שפעמים בא עליה שלא לשם חופה ולא בפני עדים, ואם לא יברך קודם הרי בעל בלא ברכת חתנים.

אבל אם נאמר שלשיטת תוספות חופה לא צריכה עדים, מדוע חששו התוספות שמא יבוא עליה שלא לשם חופה, והרי גם אם בא עליה לשם חופה צריך ברכה קודם, וכיון שהתוספות כתבו שהחשש הוא רק משום שמא יבוא עליה שלא לשם חופה, מוכח דס"ל לתוספות שבנשואה הברכה לא מעכבת, ואם יבוא עליה לשם חופה

לסיכום השיטות:

- א. אין איסור בגלל חוסר ברכה לא בארוסה ולא בנשואה. יש רק איסור לבוא על הארוסה, וזו דעת הרמב"ם.
- ב. איסור כלה בלא ברכה מוסיף איסור יחוד כנדה, ואף שיש איסור ביאה בארוסה נוסף כאן איסור יחוד. זו דעת התוספות רי"ד, וכפי שפרשנו על פי הנצי"ב. לשיטתו הברכה מתירה יחוד.
- ג. בארוסה יש איסור אחד עם שני מתירים: חופה וברכות, וכל אחד מקליש האיסור; כמ"ש זו שיטת רש"י.
- ד. יש שני איסורים: איסור בארוסה, ואיסור נפרד לכלה בלא ברכה; זו שיטת הר"ן בפסחים.
- ה. איסור כלה בלא ברכה שייך רק בארוסה ולא בנשואה, וכל האיסור הוא בגלל הברכה ולכן ברכה לבד מתרת, או חופה לבד מתרת, כתוספות ועל פי דרכי משה.
- ו. בארוסה ברכה בלבד מתרת וכל האיסור הוא משום ברכה, כפי שהסברנו בדעת תוספות, אלא שגם בנשואה צריך ברכה וללא ברכה אסורה כנדה, כדעת ריא"ז בשלטי גיבורים.

הרי מותר בה, וכן כתב הדרכי משה (סימן ס"ב ס"ק ז') בדעת התוספות. לפי זה האיסור של כלה בלא ברכה הוא רק בארוסה, ואם כן אפשר לשאול, מה הוסיפו באיסור של ארוסה בלא ברכה והרי בלאו הכי יש איסור בארוסה, ואין לומר דהוסיפו איסור יחוד דאם כן למה לתוספות לחשוש לביאה.

וע"כ צריך לומר דלתוספות כל האיסור של ארוסה בלא נישואין הוא בגלל חוסר ברכה. ונמצא דמצאנו חבר לשיטת השלטי גיבורים הסובר שהברכות לבד מתירות, וז"ל הריא"ז המובא בשלטי גיבורים (דף ב ע"ב באלפס):
ואסרו חכמים להתייחד הארוס עם ארוסתו עד שברכו עליהן הברכות הנזכרות בנשואין וכך אמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה ואפילו אם כנסה לחופה אסורה היא לו בלא ברכה, בירך עליה הברכות הנזכרות הותר לו לבא עליה כנשואתו אבל דין ארוסה יש לה לכל דבר עד שיפרוש טלית עליה לשם חופה.
אלא דלפי שלטי הגיבורים גם נשואה אסורה בלא ברכה. וכאמור, אם נאמר שלא בעי עדים לחופה, שיטת התוספות תהיה כדעת השלטי גיבורים שבארוסה רק הברכות מעכבות.